

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА БАТЬКІВ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ В.СУХОМЛИНСЬКОГО

Анотація. У статті на основі аналізу філософської та педагогічної спадщини В. Сухомлинського висвітлюються ідеї педагога-новатора в контексті проблем організації і змісту педагогічної освіти батьків. Визначена і теоретично обґрунтована система педагогічної освіти батьків В. Сухомлинського як складової частини педагогічного процесу, який реалізується школою в співдружності із сім'єю.

Ключові слова: педагогічна освіта батьків, сімейне виховання, сім'я.

Annotation. In the article on base of the analysis philosophical and pedagogical inheritance V. Suhomlinskiy are illuminated ideas of the teacher-trailblazer in context of the problems to organizations and contents of the pedagogical education the parents. Determined and theoretically motivated system of the pedagogical education of the parents V. Suhomlinskiy, as component part of pedagogical process, which is realized by school in commonwealth with family.

Keywords: pedagogical education the parents, family education, family.

Аннотация. В статье на основе анализа философского и педагогического наследия В. Сухомлинского освещаются идеи педагога-новатора в контексте проблем педагогического образования родителей. Определена и теоретически обоснована система педагогического образования родителей В. Сухомлинского, как составной части педагогического процесса, который реализуется школой в содружестве с семьёй.

Ключевые слова: педагогическое образование родителей, семейное воспитание, семья.

Постановка проблеми. У Законі України «Про освіту» зазначено, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості. На кожного з батьків покладається відповідальність за виховання, навчання й розвиток

дитини [1]. Сім'я – як головний осередок суспільства – одна із найбільших людських цінностей. Саме в сім'ї за допомогою батьків дитина пізнає навколишній світ у всіх його суперечностях і багатогранних проявах; тут проходить її громадянське становлення, формується світогляд та естетичні смаки. Здійснюючи сімейне виховання, батьки повинні створити умови для повноцінного фізичного та психологічного становлення особистості, забезпечити дитині почуття захищеності, рівноваги, сформувати активне, зацікавлене ставлення до оточуючого середовища. Поряд з цим, ефективність сімейного виховання багато в чому залежить від педагогічних поглядів батьків, сформованої в їхній уяві ідеальної моделі особистості, яку вони прагнуть реалізувати у власній дитині, від тих виховних методів і прийомів, якими користуються батьки. Таким чином, справжнє родинне виховання прийде з належною організацією педагогічної освіти батьків, яка, насамперед, передбачає озброєння батьків психолого-педагогічними знаннями з питань виховання дітей, підвищення рівня їх педагогічної культури, наявності високої педагогічної етики, педагогічного такту, культури поведінки й культури спілкування в сім'ї.

Ступінь дослідження проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що на питаннях педагогічної освіти батьків зосереджували увагу науковці в різні періоди розвитку як зарубіжної (Я. Коменський, П. Лесгафт, Л. Ломізе, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо), так і вітчизняної (А. Макаренко, П. Каптерев, М. Пирогов) педагогічної науки. Але найбільшої актуальності вони набули у 50-70-х роках ХХ століття (В. Сухомлинський, С. Соловейчик, К. Ушинський).

В умовах сьогодення спостерігається підвищений інтерес науковців до дослідження і творення нової системи педагогічної освіти батьків. Проблеми організації педагогічної підготовки батьків в сучасній практиці і вивчення накопиченого вітчизняного досвіду з цієї проблеми розкриваються в сучасних наукових дослідженнях Л. Адамової, Т. Азаренко, Т. Алексеєнко, А. Відченко, Ю. Гріцкової, І. Зверєвої, Т. Кравченко, І. Кульчицької, Г. Лактіонової,

Р. Овчарової, М. Стельмаховича, В. Шинкаренка, С. Щербакової, П. Щербаня та ін.

Отже, проблему організації і змісту педагогічної освіти батьків активно вивчають науковці. Але сучасні наукові дослідження засвідчують, що особливим моментом у вирішенні проблем здійснення педагогічної освіти батьків є питання розуміння, насамперед, педагогами важливості цього завдання. Саме тому слід величезну увагу приділити науковому доробку В. Сухомлинського, його ідеям щодо підвищення рівня педагогічної освіти батьків.

Тому, **метою даної статті** є – висвітлення ідей В. Сухомлинського в контексті проблем організації і змісту педагогічної освіти батьків.

Основні результати дослідження. Вагомий внесок у розробку теорії і практики педагогічної освіти батьків зробив видатний український педагог В. Сухомлинський, який створив власну, унікальну систему педагогічної освіти батьків. Основою педагогічної концепції В. Сухомлинського виступає його система ідей та поглядів на дитину як найвищу цінність. Виходячи з унікального педагогічного досвіду В. Сухомлинського стверджуємо, що гуманізація процесу виховання як школи, так і сім'ї – це така організація виховного процесу, коли формування особистості, всебічне культивування індивідуальних здібностей дитини, є головним смислом і метою педагогічних зусиль батьків.

В. Сухомлинський неодноразово підкреслював у своїх працях і постійно прагнув втілювати в шкільну практику думку про те, що «...без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування й взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа як найважливіша навчально-виховна установа, і неможливий моральний прогрес суспільства» [4, с.11-12]. Щоб співдружність школи і сім'ї була ефективною, щоб батьки були справжніми вихователями, необхідно, аби вони володіли знаннями наукових основ педагогіки. «Звідси треба, – писав він, – щоб одне з найважливіших завдань

школи – давати батькам елементарні знання з педагогіки. Школа повинна бути тісно пов'язана з батьківською громадськістю. Представники батьківської громадськості повинні брати безпосередню участь у навчально-виховному процесі як члени педагогічної ради, як учасники обговорення питань навчання і виховання» [4, с.12].

Основні питання теорії і практики педагогічної освіти батьків В. Сухомлинський досліджував у тісному взаємозв'язку з особливостями сім'ї у радянському суспільстві. Він виходив з того, що сім'я будується на фундаменті спільності духовних і громадянських інтересів чоловіка і дружини, на їхній повній рівноправності, на відповідальності подружжя перед державою і суспільством за виховання дітей; сім'я виховує дітей укладом свого життя, свідомим виконанням громадянських обов'язків, чесною працею, високою моральністю батьків та всіх членів сім'ї.

Низьку педагогічну підготовленість батьків до здійснення виховної функції в сім'ї В. Сухомлинський справедливо вважав однією з основних причин дитячої бездоглядності й правопорушень. Він переконливо показав, що багато батьків зовсім не знають, як правильно ростити та виховувати підрастаюче покоління, формувати їхній характер, погляди, звички, у чому полягає цей процес. «Безперечно, – писав він, – немає батьків, які б не хотіли, щоб їхні діти вирости гарними людьми, чесними трудівниками, корисними суспільству. Але погано те, що не всі це вміють робити. От чому, здається, найважливішим завданням педагогів є навчання батьків тому, як виховувати дітей» [3, с.433].

Саме з цією метою в 50-тих роках ХХ століття педагог започаткував роботу батьківської школи, яка стала невід'ємною складовою реалізації педагогічної освіти батьків у Павлиській середній школі.

Практичний курс «Батьківської педагогіки» в цій школі був спрямований на «педагогічну освіту батьків і матерів, освіту тих, кому завтра бути батьками й матерями» [6, с.22].

Батьки записувалися і відвідували заняття за два роки до того, як їхня дитина піде до школи. Заняття проводилися двічі на місяць для слухачів п'яти

груп (дошкільна від 5 до 7 років; I-II класи; III-IV класи; V-VII класи; VIII-X класи). Помітне місце під час навчання батьків посідав курс психології і педагогіки (250 годин), в якому особлива увага приділялась віковій психології, загальній психології, теорії фізичного, розумового, морального та естетичного виховання. Форма занять: наукові конференції, збори, лекції на актуальні теми: від громадянської та моральної відповідальності батьків, підготовки до материнського та батьківського обов'язку, до формування та збереження високого почуття людської любові. Під час занять теоретичні питання завжди пов'язувались з сімейною практикою у розв'язанні окремих аспектів виховної роботи в сім'ї. «Учителі пояснили батькам, у чому полягає суть допомоги учневі: не у виконанні роботи за нього, а в організації його самостійної роботи» [6,с.232].

Педагог розробив тематику бесід для батьків з дітьми, враховуючи вік дитини, починаючи з дошкільної групи і завершуючи випускними класами: з батьками у дошкільній групі розглядаються питання моральної підготовки до шлюбу, цінності людської любові; у бесідах для батьків учнів 3-4 класів учитель порушує питання народження людини, розкриває особливості хлопчиків та дівчаток віком 9-11 років; у 5-7 класах поряд з анатомо-фізіологічними особливостями розвитку підлітків акцентується на необхідності зв'язку статевого і морального виховання, виховання культури бажань; у 8-10 класах В.Сухомлинський пропонує розглядати єдність фізичної, моральної, соціальної та статевої зрілості, єдність морального, естетичного, емоційного та статевого виховання юнаків і дівчат. У практичному курсі «Батьківської педагогіки» значна увага приділялася проведенню з батьками наукових конференцій, зборів, лекцій на такі теми: від громадянської та моральної відповідальності батьків, підготовки до материнського й батьківського обов'язку, формування і збереження високого почуття людської любові.

Сімейне виховання педагог-новатор розглядає як складову частину цілісного навчально-виховного процесу. «Всі шкільні проблеми стоять і перед сім'єю, всі труднощі, які виникають у складному процесі шкільного виховання,

сягають своїм корінням у сім'ю», зазначає у праці «проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» В. Сухомлинський [8, с. 86].

В. Сухомлинський вважав, що в школі необхідна не тільки батьківська педагогіка, але й материнська. «Майбутні батьки, – казав він, – повинні усвідомлювати головне: Майбутній чоловік і батько, знайте, що найважливішою школою виховання вашої духовної культури в шлюбі є ваше відношення до жінки-дружини, матері своїх дітей, своєї матері. Відношення до жінки – найтонша міра спонукань совісті. Умій любити матір своїх дітей; умій дорожити її здоров'ям, красою, честю. Умій захищати й оберігати її від хвороби, виснаження, несправедливості» [2, с.201].

Педагог підкреслював особливу роль матері у сімейному вихованні. У школі В. Сухомлинського панував культ Матері, був Куточок Матері. «Я вбачаю важливу виховну місію в тому, щоб син умів жаліти, оберігати серце матері, бо воно невичерпно щедre й нескінчене в своїй любові. Є в моєму зошиті кілька оповідань і казок про Материнське Серце» [6, с.213].

Роль батька у вихованні дітей, на думку В.Сухомлинського, є також особлива. Вона визначається «його відповідальністю». «Батько, який уміє бути відповідальним – справжній чоловік, його воля стає силою, здатною дисциплінувати думку, бажання дітей» [6, с.220]. У батьківській школі практикувалися заняття окремо з батьками. Учителі розповідали про те, як батькові варто передавати синові свою життєву мудрість, як проявляти твердість волі й наполегливість у вихованні, у чому полягає висока місія чоловіка в сім'ї. Увага батьків акцентувалась на тому, що кожна дитина відчуває потребу в мужньому, мудрому й духовно багатому чоловікові.

Заслуговує на увагу така форма роботи з батьками, як «Дні батьків». У цей день класні керівники Павліської школи в присутності дітей спілкуватися з батьками про успішність їхніх вихованців, про те, як підготовка до уроків вдома відбивається на усних відповідях і письмових роботах учнів. У школі була обладнана кімната, у якій батьки могли знайомитися з учнівськими творчими роботами, малюнками, виробами. Тут же розташовувалися чергові номери

настінної газети «Сім'я і школа», проводилися індивідуальні консультації з батьками, організовувалися виставки новинок педагогічної літератури для батьків.

Таким чином, основні питання педагогічної освіти майбутніх батьків і матерів з перших занять у батьківській школі розкривалися відповідно до ідей В. Сухомлинського – з позицій розуміння сутності батьківської любові як найважливішої духовної сили, що виховує дитину.

Батьківська педагогіка В.Сухомлинського ілюструє особистий приклад батьків як важливий самостійний метод виховання. Його сутність полягає у розвитку свідомості, активності й творчості дитини через сприйняття дійсних образів батьків. Приклад батьків є для дитини основою соціальної поведінки, через яку вона оволодіває формами й змістом людських стосунків. Слід зауважити, що виховна сила цього методу, який формується на основі високих моральних якостей особистості, поваги, гідності особистості дитини, неможлива без авторитету батьків в очах дитини.

У роботі з батьками В. Сухомлинський наполягав, що їхня влада повинна проявлятися не у формі заборон – цей метод є можливим лише в тому випадку, коли дитина вже навчилася робити неправильно, а у формі розмов, пояснень, активної діяльності.

В. Сухомлинський з нових позицій підходив до оцінки життєвої позиції й ролі дитини в сім'ї. Діти в сім'ї, на думку педагога, – це не тільки слухняні виконавці ролі батьків і старших, вони рівноправні члени всіх сімейних справ, вони можуть чинити взаємний позитивний вплив на сім'ю, поведінку батьків і старших та їх ставлення до всіх сімейних і громадських обов'язків. Вони не повинні відчувати своєї нерівності, неповноцінності, приниженої гідності [9, с.27].

Провідною ідеєю змісту занять на всіх відділеннях батьківської школи було розкриття положення про те, що головне в сімейному вихованні – формування духовності особистості учнів, розвиток у них прагнення стати гарною людиною. В. Сухомлинський підкреслював, що батьки повинні вміти бачити в дитині не школяра, а маленьку людину, майбутнього громадянина.

Засуджує педагог і негативну атмосферу в родинях, нездорові стосунки між батьком і матір'ю, бо все це не сприяло успішному вихованню дитини. Він зауважує, що особливо погано впливають на дитину сімейні сварки, грубість, хамство, п'янство, фізичні покарання. «Звичайно ж, є важкі, дуже важкі сім'ї. Але я працював у школі не один десяток років, не зустрічав батьків невинуватих, не зустрічав людей, у душі яких не залишилося б доброї іскри» [6, с.238]. У свою чергу педагоги Павлиської школи опосередковано через дитину впливали на батьків та приділяли особливу увагу дітям з «важких» сімей.

Створена В. Сухомлинським система підвищення рівня педагогічної освіти батьків не викликала перевантаження ні у вчителів, ні у батьків, оскільки директору школи вдалося позбутися багатьох неефективних розповсюджених у ті роки форм спілкування вчителів з батьками. Головним досягненням було те, що не вчителі відвідували учнів вдома, а їхні батьки й матері стали постійно приходити в школу.

В. Сухомлинський зумів домогтися того, що в Павлиші батьківську школу відвідували 95-98 % батьків. Приблизно з 25% сімей на заняття приходили мати й батько. Таким чином, батьки після 3-х років занять на дошкільному відділенні відвідували надалі протягом 4-х років заняття в молодшому шкільному відділенні, потім – 3 роки в підлітковому відділенні і 3 роки – юнацькому. Отже, система педагогічної освіти батьків функціонувала для них протягом 12-13 років [5, с.6].

Підвищення рівня педагогічної підготовки батьків, як свідчить досвід Павлиської школи, сприяло не тільки вдосконаленню сімейного виховання, але і зміцненню сім'ї. Педагог-новатор показав, що різні форми педагогічної освіти батьків, посилення зв'язку школи з сім'єю, позитивні результати у навчанні і вихованні дітей були джерелом радості й гордості батьків і матерів. В.Сухомлинський казав: «У школі батьки знайомляться зі здібностями, нахилами, успіхами своїх дітей у праці й навчанні. Кожна мати, кожний батько йдуть у школу з надією, що сьогодні їх порадує діти успіхом. Не позбавляйте

їх цієї надії. Без здійснення надій неможливо уявити собі правильного виховання дітей... Я знаю десятки родин, у яких навіть глибокі тріщини у взаєминах батька й матері зникали завдяки тому, що син, дочка приносить у сім'ю радість, мир і спокій. Місія школи – зміцнювати родину, ця місія дуже тонка і делікатна, тому що діти повинні приносити зі школи додому радість...» [10, с.194-195].

Таким чином, створена і теоретично обґрунтована система педагогічної освіти батьків В. Сухомлинського є складовою частиною педагогічного процесу, яка реалізується школою в співдружності із сім'єю. Ця система чітко враховує вікові особливості дітей, починаючи з дошкільної групи і завершуючи випускними класами. Зміст педагогічної освіти батьків за В. Сухомлинським включає у себе чітке коло знань, умінь і навичок, необхідних їм для успішного формування всебічно розвиненої особистості в умовах сім'ї у процесі спільної діяльності батьків і вчителів по удосконаленню навчально-виховної роботи з дітьми.

Подальше дослідження передбачає аналіз реалізації положень педагогічної освіти батьків, обґрунтованої і реалізованої в практичній діяльності В. Сухомлинським.

Література:

1. Закон України «Про освіту» // Освіта. – №31 (155) від 15 серпня 1995 р. – С.1-4
2. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека: (Этика коммунистического воспитания). Педагогическое наследие / Сост. О.В. Сухомлинская. – М.: Педагогика, 1990. — 288 с.
3. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения : в 3-х томах / В.А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1980. – Т.3 – 639 с.
4. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения : в 3-х томах / В.А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1980. – Т.2. – 383 с.
5. Сухомлинский В.А. Этюды о коммунистическом воспитании // Народное образование, 1967. – №10. – С. 6
6. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський – К.: Рад. школа, 1978. – 263 с.
7. Сухомлинський В.О. Пависька середня школа // Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.4. – С. 7 – 390.

8. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.1. – С. 55 – 206.
9. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям./ В.О. Сухомлинський – К.: Рад. шк., 1988. – 272с.
10. Тартаковский Б.С. Повесть об учителе Сухомлинском / Б. С. Тартаковский. – Москва: Мол. гвардия, 1972. - 271 с.